

Đề bài

Trong những ngày bị tù đày ở Trung Quốc (1942 - 1943), Bác Hồ, một mặc cảm thấy đau khổ vô hạn vì mất tự do nhưng mặt khác, lại tự nhận là “khách tự do”, “khách tiên”.

1. Có thể hiểu điều mâu thuẫn ấy như thế nào?

2. Phân tích một bài thơ tùy chọn trong Nhật ký trong tù để làm nổi rõ hình ảnh Bác Hồ, Người là “khách tự do”, “khách tiên” ấy.

(Đề thi học sinh giỏi toàn quốc lớp 12 năm 1990, Bảng B)

Bài làm

Đã hơn hai mươi năm qua đi kể từ ngày Bác Hồ vĩnh biệt chúng ta đi vào cõi ngàn thu. Hai mươi năm! Quãng thời gian ấy đủ để một mái tóc xanh, mượt mà ngả màu tiêu muối, đủ để làn da căng mọng, mỡ màng hằn sâu những nếp nhăn và cũng đủ để người ta quên đi một con người. Thời gian đối với con người luôn là một điều đáng sợ. Nhưng với Bác Hồ của chúng ta thì dường như là một ngoại lệ. Bác như vượt khỏi cái mênh mênh, vô tận của thời gian mà trường tồn. Trong trái tim mỗi người dân Việt Nam vẫn nguyên vẹn hình ảnh một ông già tóc bạc với bộ quần áo nâu giản dị, giọng nói thân tình, ấm áp và một phong thái ung dung tự tại. Trong bất cứ hoàn cảnh nào, dù trong lao tù giam hãm, Bác cũng luôn luôn giữ cho mình tư thế của một người tự do, làm chủ bản thân. Bởi vậy, đọc *Nhật ký trong tù*, người đọc không ngạc nhiên lắm khi thấy Bác Hồ có tới mười ba lần nhắc đến chữ “tự do”. Và “*mặc dù cảm thấy đau khổ vô hạn vì mất tự do*” nhưng Bác vẫn luôn luôn tự nhận là “*khách tự do*”, “*khách tiên*”.

Một bài thơ tiêu biểu của Bác nói điều này, bài *Quá trưa*:

Hai giờ ngục mở thông hơi

Tù nhân ngẩn mặt ngắm trời tự do

Tự do tiên khách trên trời

Biết đâu trong ngục có người khách tiên.

Đúng như trong *Nhật ký trong tù*, Bác Hồ của chúng ta đã nhiều lần nhắc nỗi đau khổ vô hạn vì bị mất tự do. Mấy tháng trời bị “*đá đi đá lại như một quả bóng*” qua hết nhà lao này sang nhà lao khác của Tưởng Giới Thạch, Bác thăm thía thế nào là nỗi cực nhục của một con người không có tự do:

Trên trời ngàn vạn điều cay đắng

Cay đắng chi bằng mất tự do.

(Linh gác khiêng lợn cùng đi)

Có lúc thơ Bác vang lên một tiếng kêu xé lòng của một con người mà quyền tự do tối thiểu nhất cũng bị nhà tù tước mất:

Đau khổ chi bằng mất tự do

Đến buồn đi ỉa cũng không cho

Cửa tù lúc mở, không đau bụng

Đau bụng thì không mở cửa tù.

(Bị hạn chế)

Nhưng nếu ta để ý thật kỹ sẽ thấy rằng trong tất cả các bài thơ Bác đã làm ở trong tù chưa một lần nào người tù mảnh dẻ, gầy gò kia chịu khuất phục nhà tù, chịu khếp nép, run sợ trước uy lực của nhà tù. Những trận ghê lở đầy người, đói, rét, xiềng xích hết thấy đều bị biến thành những trò đùa hết sức hóm hỉnh:

*Đầy mình đỏ tía như hoa gấm
Sốt soạt luôn tay tựa gậy đàn.*

(Ghế lờ)

Hoặc:

*Hôm nay xiềng xích thay dây trời
Mỗi bước leng keng tiếng ngọc rung.*

(Đi Nam Ninh)

Thế là nhà tù, xiềng xích, dây trời, có thể hành hạ, giam cầm được con người Bác, thân thể Bác, nhưng tinh thần Bác, cái ý chí tự do luôn cháy bỏng trong tâm hồn Bác thì không roi vọt, đói rét nào của nhà tù có thể dập tắt nổi.

Dĩ nhiên, sự đọa đày, đói rét trong nhà tù cũng có làm cho Bác đau đớn đôi chút nhưng nỗi đau ấy đã thấm vào đâu so với nỗi đau về tinh thần mà Bác đang phải chịu.

Từ khi còn là người thanh niên Nguyễn Tất Thành với hai bàn tay trắng ra đi trên bến cảng Nhà Rồng, Bác đã mang một khát vọng to lớn: đem độc lập tự do về cho dân tộc. Vận mệnh của dân tộc, số phận mai sau của dân tộc luôn là một câu hỏi lớn đau đáu trong lòng Bác, đòi hỏi Bác phải trả lời:

Rồi cò sẽ ra sao? Tiếng hát sẽ ra sao?

Nụ cười sẽ ra sao?

Ôi độc lập!

...Xanh biết mấy là trời xanh Tổ quốc

Khi tự do về chơi ở trên đầu.

(Người đi tìm hình của nước – Chế Lan Viên)

Rồi bao nhiêu năm Bác hy sinh cả tuổi trẻ bôn ba ở nước ngoài, vẫn chỉ một mục đích: đem độc lập, tự do về cho dân tộc. Thế mà giờ đây, cái đích mà Bác theo đuổi ấy đã thấy gần lắm rồi, ánh sáng của cách mạng, của chủ nghĩa Mác – Lênin đã rạng ngời, đã sưởi ấm trong tâm hồn mỗi con người Việt Nam, trong mỗi ngã đường, ngõ xóm, ý chí cách mạng đã thấm vào từng sợi gân, mạch máu chỉ chờ dịp là bùng lên. Ấy vậy mà Bác – người thuyền trưởng dày dặn kinh nghiệm lãnh trách nhiệm chèo lái con thuyền cách mạng Việt Nam vượt bão táp phong ba vẫn còn ngồi yên vị trong nhà tù một cách vô tích sự như thế này. Bác sốt ruột và lo lắng cho “*ở bên nhà*” lắm. Đây, sự đau khổ vì bị mất tự do của Bác Hồ ở chỗ ấy. Chứ đâu phải vì Bác run sợ trước đau khổ, thiếu thốn ấy của cuộc sống vật chất trong tù.

Chính bởi Bác Hồ quan niệm “*mất tự do*” là như vậy nên cũng chính *Nhật ký trong tù*, người đọc lại thấy Bác nhiều lần tự nhận là “*khách tự do*”, “*khách tiên*”. Trong bài thơ *Vào nhà lao huyện Tĩnh Tây*, Bác viết:

*Trong lao tù cũ đón tù mới
Trên trời mây tạnh đuổi mây mưa
Mây mưa mây tạnh bay đi hết
Còn lại trong tù khách tự do.*

“Còn lại trong tù khách tự do”, câu thơ mới đầu nghe thật mâu thuẫn. Đã ở “tù” thì còn tự do với ai nữa? Nhưng nhà thơ Hoàng Trung Thông đã nói khi bình bài thơ này: “*Chính cái về mâu thuẫn đó lại làm tăng thêm bản chất tự do của một tâm hồn như Bác dù trong bất cứ cảnh lao lung nào*”. Ta chỉ có thể giải thích mâu thuẫn ấy bằng chính con người Bác. Trong bài thơ mở đầu của tập thơ, Bác đã viết:

*Thân thể ở trong lao
Tinh thần ở ngoài lao
Muốn nên sự nghiệp lớn
Tinh thần phải càng cao.*

Thế là Bác Hồ đã tự lí giải cho điều mâu thuẫn ấy rồi. “*Bác chỉ mất tự do về thân thể mà thôi còn về tư tưởng, tinh thần Bác hoàn toàn tự chủ. Bác hoàn toàn tự do*” (Hoàng Trung Thông): và cái điều tưởng như mâu thuẫn kia hình như lại chẳng có gì là mâu thuẫn cả. Bởi nhà tù kia có giây phút nào giam hãm được tâm hồn Bác đâu. Ý chí tiến công cách mạng, niềm khát khao tự do vẫn cháy bỏng, nung nấu tâm can Bác, tâm hồn Bác vẫn luôn vượt khỏi khuôn khổ trói buộc của nhà tù. Và nếu như Bác có tự nhận mình là “*khách tự do*”, là “*khách tiên*” thì cũng là điều tất nhiên thôi chẳng có gì lạ. “*Xác định mình là người tự do nhất dù trong cảnh ngục tù đó là tư tưởng về tự do của người cộng sản, của Bác Hồ*”. Đó là “*chất thép*” tuyệt vời trong con người Bác.

Trở lại bài thơ *Quá trưa* mà ta đã đề cập đến ở đầu bài viết này. Một trong những bài thơ tiêu biểu cho tinh thần tự do của Bác Hồ ở trong tù:

*Hai giờ ngục mở thông hơi
Tù nhân ngẩn mặt ngắm trời tự do
Tự do tiên khách trên trời
Biết đâu trong ngục có người khách tiên.*

Câu đầu tiên là một câu thơ bình thường, thông báo cho mọi người thấy là sau bao ngày tù túng, bị ngột thở trong không khí tù đọng, ẩm mốc của nhà tù, nay tù nhân được xả hơi, được thỏa thuê ngắm trời ngắm đất. Nhưng câu ba, câu bốn thì thực sự đột biến kỳ lạ:

*Tự do tiên khách trên trời
Biết đâu trong ngục có người khách tiên.*

Tiên là một nhân vật huyền thoại. Truyền dân gian thường miêu tả ông tiên như một ông già râu tóc bạc phơ, chông gậy trúc, giọng nói hiền từ và

hay giúp đỡ kẻ nghèo khổ, mang âm no, hạnh phúc đến cho con người. Và dĩ nhiên ở trên trời, ông tiên là “khách tự do”, bởi ông được tự do đi lại, được đi mây về gió, chẳng ai ngăn cấm. Ấy vậy mà Bác lại khẳng định mình là tiên, một “ông tiên trong tù”. Có nhiều hoàn cảnh của Bác Hồ ở trong tù như thế nào thì ta mới thấy hết được khí phách của Bác Hồ khi Bác tự khẳng định mình là khách tiên. Bác đi ngày “năm mươi ba cây số”, “áo mũ dầm dưa, rách hết giày”, đến bữa ăn thì:

*Không rau, không muối, canh không có
Mỗi bữa lưng cơm đỏ gọi là.*

đến đi ngủ cũng không được yên, phải: *ngồi trên hố xí đợi ngày mai.*

Chừng ấy gian truân, khổ ải không thể dập tắt được ý chí, nghị lực trong Bác, Bác vẫn luôn luôn tin tưởng, yêu đời. Bác vẫn cho mình là người tự do, là ông tiên mà bọn Tưởng Giới Thạch ngu dốt kia đã bắt nhầm mà thôi. Trong hoàn cảnh như thế mà Bác vẫn ung dung, bình tĩnh, tự tại như thể chúng tôi trong tâm hồn Bác có một tinh thần lạc quan cách mạng, một chất thép tuyệt vời. Bác nắm vững quy luật phát triển xã hội, nắm vững tương lai nên trong thơ Bác luôn có sự phóng khoáng, luôn có những cuộc vượt ngục ra ngoài khuôn khổ của nhà tù.

Bác Hồ đúng là một ông tiên, một ông tiên thật sự, với đôi mắt to sáng ngời và tấm lòng bao dung, rộng lượng, với tất cả những gì Bác đã đem lại cho chúng ta, cho dân tộc Việt Nam chúng ta.

“*Hồ Chí Minh, tên Người là cả một niềm thơ*”. Tôi cứ muốn nhắc lại lời thơ ấy của một nhà thơ Cu Ba đã viết về Bác. Vâng, Bác là cả một niềm thơ. Tinh thần ung dung thanh thản, tự chủ của Bác, trước mọi hoàn cảnh, tấm lòng bao dung, nhân ái của Bác, lòng yêu nước của Bác... đây là cả một đề tài rộng lớn cho thơ ca muôn đời. Bác Hồ sẽ còn mãi mãi trong tâm hồn mỗi con người Việt Nam chúng ta và chân lí mà Bác Hồ đã dạy là: “*Không có gì quý hơn độc lập tự do*”. Trong tâm hồn tôi vang lên lời thơ của Tố Hữu:

*Ôi! Chân yếu, mắt mờ, tóc bạc
Mà thơ bay cánh hạc ung dung.*

Lương Bích Thanh
Trường THPT Lương Ngọc Quyến, tỉnh Thái Nguyên